

Potoczki Zoltán

A DOHÁNYJÖVEDÉK RÖVID TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

A brief history of the tobacco excise duty in Hungary

Dr. Potoczki Zoltán, pénzügyőr alezredes, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, NKE Rendészet-tudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, potozoli@gmail.com

Jelen tanulmány a dohány magyarországi jövedéki szabályozástörténetének bemutatását tűzte ki célul. A kutatás a dohánytermékek magyarországi megjelenésétől a mai szabályozással bezárólag a hazai jogforrások, történeti leírások, tanulmányok, jogszabály-magyarázatok tanulmányozásán, feldolgozásán és bemutatásán alapul. A tanulmány céljai közt nem szerepelt a dohányjövédék jelenkori szabályozásának részletes bemutatása, mert arra a szerző egy korábbi tanulmány keretei között már sort kerített. Mindemellett a tanulmány kimutatható eredményeként a speciális, témához kapcsolódó történeti ismeretek bővítése mellett jelentkezik az a tény, hogy a dohánygyártmányokra vonatkozó jelenlegi hazai szabályozás szinte minden elemében a dualizmus korabeli és az azt követő, két világháború közötti szabályanyaggal mutat jelentős hasonlóságot: akkor is és most is a korabeli európai szabályozás jellegzetességeit foglalta, foglalja magában.

KULCSSZAVAK:

állami bevételek, dohány, előállítás, forgalmazás, jövedék

This study aims to present the history of the Hungarian tobacco excise regulations. The research is based on the examination, processing and presentation of domestic legal sources, historical descriptions, studies, law explanations from the appearance of tobacco products in Hungary to the current regulation. A detailed description of the contemporary regulation of tobacco excise is not part of the goals of the study because the author has already written about it in a previous paper. Beyond the expansion of the special historical knowledge on the topic, a further outcome of the study is the finding of the fact that the current national regulation on tobacco products shows considerable similarities in almost all of its elements to the law material of the Dual Monarchy and that of the subsequent era between the two world wars: then and now, it covers the characteristics of the contemporary European regulations.

KEYWORDS:

state revenues, tobacco, production, sales, excise duty

1. BEVEZETÉS

A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy bemutassa a dohányjödék magyarországi megjelenésének és fejlődésének legfontosabb állomásait, illetve a korabeli szabályozás jellegzetességeit. A témához kapcsolódó kutatómunka az újkortól napjainkig terjedő időszakot öleli fel. A feldolgozott források között korabeli jogszabályok, történelmi, jogi, gazdasági tanulmányok, tanulmánykötetek, utasítások és egy részben a témához kapcsolódó doktori értekezés található. A tanulmány hangsúlyos részét a dualizmus jövedéki szabályanyagának részletesebb bemutatása képezi, mivel ezen időszak szabályanyagának áttekintése az, ami leginkább lehetőséget teremt a mai jövedéki szabályozás logikájának megértéséhez, lényegi elemeinek levezetéséhez, a múlt és a jelen kapcsolódásának feltárásához.

2. A DOHÁNY MEGJELENÉSE MAGYARORSZÁGON

A dohány Amerikából származik. Magyarországon már régi időktől ismeretes, és valószínűleg I. Ferdinánd és Miksa királyok alatt nálunk táborozó spanyol segédcsoportok útján ismerték meg a magyar katonák. Más elképzelések szerint a dohány kifejezés a török „duhan” kifejezésre vezethető vissza, és a török hódoltság idején, török közvetítéssel került Magyarországra.¹ A dohányzás rohamosan terjedt, így a 16. század végén már Magyarország legtávolabbi részein is ismert volt.

„Maga a jövedék kifejezés az osztrák–német Gefall szó fordítása. Tágabb értelemben nemcsak a dohányt, hanem az összes egyedárúságot, beszedett vámot és fogyasztási adót is jelentette.”² A dohánymonopólium a kincstár jövedelmét (jövedékét) gyarapította.

A Habsburg császári udvar az egyedárúságot 1702-ben vezette be, de a monopólium ekkor még csupán a kereskedelemre terjedt ki, melyet jellemzően az udvar ekkortájt örmény és görög kereskedőknek adott bérbe. A dohánytermesztés ekkor még nem volt engedélyhez kötve, viszont a dohányleveleket kötelező volt a kincstárnak beszolgáltatni. A hazai termesztés dinamikusan nőtt, a 63 vármegyéből 18-ban foglalkoztak dohánytermesztéssel és a magyar dohány ismert és keresett cikké vált.³ A kereskedelem bérbeadására a mintát itáliai határozatok adták, ezért az olasz „Appalto” kifejezés németesített változata, a német „Appalt” vált a bérlet német elnevezésévé. Az Appalto gyakorlatilag a pénzért való bérbeadást jelentette, vagyis kizárólagos jogot a dohány kereskedelmére, behozatalára és a termesztésére, tehát monopóliumi rendszert jelölt.⁴

1 SIMON Zoltán, POZSGAI Zoltán, KIS Judit, BOROS Sándor: *Az adózás rövid története = Jövedék Alapok I.*, szerk. SZABÓ Zsolt, Lónyay Menyhért Szakkönyvtár, VIVA Média, Budapest, 2006, 16.

2 KOHÚT Sára: *A dohánymonopólium előzménytörténete Magyarországon*, 2016. Forrás: dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/225011/disszertacio.pdf?sequence=1&isAllowed=y (a letöltés ideje: 2016. 06. 28.)

3 SIMON, POZSGAI, KIS, BOROS: *i. m.*, 16.

4 KOHÚT: *i. m.*, 6.

3. A DOHÁNYJÖVEDÉK KITELJESEDÉSE

Magyarországon 1851-ig a dohánytermelés szabad volt, feltételhez vagy engedélyhez nem volt kötve. Dohánytermeléssel elsősorban kisbirtokosok foglalkoztak, a nagyobb birtokosok az úrbéres birtokosokon, dohánytermelők telepítésén, feles kertészekén keresztül termeltek. 1848 előtt az évi dohányszükséglet 500 000 bécsi mázsát tett ki, ami körülbelül 50-55 ezer holdnyi ültetési területnek felelt meg. A dohány egyedárúsága a magyar korona országaiban 1850. november 29-én keltezett császári nyílt paranccsal (Tabac Monopol Ordnung) 1851. március 1-jével lett bevezetve.⁵ Hasonló szabályozás jellemezte a korabeli európai államokat is: Itáliát, Franciaországot és Spanyolországot is. Az egyedárúsítás behozatalával megszűnt az országban a szabad dohánytermelés. A szabályozás központi eleme – a maihoz hasonlóan – az engedélyezés volt: tilos volt engedély hiányában dohányt termelni, készíteni, az országba behozni, vagy azon átszállítani. Termelésre engedélyt az kaphatott, aki a terményt beszállította az állami jövedék raktárba (Staatsgefalles), amiért az állam „kárpótlást” fizetett, az onnan történő értékesítést pedig adó terhelve. Tilos volt engedély nélkül nagyobb területen termelni, vagy engedéllyel nem rendelkező személynek dohánypalántát értékesíteni. Bár a dohánybehozatal tiltott volt, személyes használatra – külön engedély birtokában – behozható volt a külföldi dohány.⁶ A pántens szabályozta az engedély időtartamát, a dohányleadás kezdő- és zárónapját.

A monopólium fenti formában történő fenntartásának és viszonylagos változatlanságának egyik oka az volt, hogy a korabeli európai országok között kereskedelmi egyezmény állt fenn, melynek értelmében „...a só- és dohányjövedék és azon közvetett adók, melyek az ipartermelésre közvetlen befolyással vannak (...) egyenlő törvények és igazgatási szabályok szerint fognak kezeltetni (...) és az ekképp alkotott törvények ismét csak közös egyetértéssel, törvényes úton változtathatók meg.”⁷

3.1. A magyar dohányjövedék önállósulása

Az 1867. évi kiegyezést követően a magyar minisztériumok visszaállításával együtt a dohány egyedárúság is önálló lett, aminek következtében létrejött a magyar dohányjövedék. A kiegyezést követően dohánytermelést csak azok végezhetek, akik a polgári törvénykönyv rendelkezései szerint szerződést köthettek. A dohány előállítását a kincstár részére, kivitelre, illetve saját használatra lehetett végezni. A kincstár számára történő értékesítés esetén holdanként 1 forint engedélyilletéket kellett fizetni, a saját célra történő értékesítés esetén a korábbi alanyi és területi megkötések mellett területegységenként 20 krajcárt kellett fizetni.

1868-tól 1882-ig a magyar dohányjövedéknek a dohánytermelésre, beváltásra, raktári kezelésre, dohánygyártásra, a külföldi dohányok vételére, s egyéb, az adminisztratív igazgatásra vonatkozó központi teendők összes ügyeit közvetlenül a magyar pénzügyminisztérium

5 PÉNZES László: *A dohánytermelésének története*. Forrás: www.madosz.hu/article/view?id=521 (a letöltés ideje: 2016. 06. 23.)

6 SIMON, POZSGAI, KIS, BOROS: *i. m.*, 16.

7 *Uo.*, 8.

intézte. 1882. április 1-től a pénzügyminisztérium helyett egy külön szervezet: a Magyar Királyi Dohányjövédéki Központi Igazgatóság látta el a szakteendői feladatokat. Feladatául tűzték ki a dohány egyedárúság és nemzetgazdaság érdekeinek összhangba hozását, a dohánytermelés növelését, a dohánytermelőkkel való folyamatos együttműködés javítását, a jó minőségű anyag előállítását, a talaj megfelelő megválasztását, az anyagkezelésben tapasztalt hiányosságok megszüntetését, a magyar dohány külföldi piacon történő versenyképessé tételét. A reformok életbeléptetése folyamatosan zajlott: a dohánytermelésre nem alkalmas területek fokozatosan kizárásra kerültek, 1884-ben életbe lépett a talajvizsgálat, megalakultak a talajvizsgáló bizottságok, akik meghatározták a dohánytermesztésre alkalmas területeket. A jobb minőségű dohány kedvező áron került átvételre, a silány anyagok árai leszállításra kerültek, bevezetésre került a „kihányás” osztály. A mintatelepek felállításra kerültek, ahol az okszerű termelés gyakorlatban kerülhetett bemutatásra.⁸ Rövid időn belül egyre nagyobb eredményeket értek el ezekkel az intézkedésekkel. A kereslet folyamatos, rohamos növekedése miatt szükségessé vált a termelés fokozása, valamint újabb és újabb dohánygyárak felállítása. Ezeket az országban szinte példa nélküli gyorsasággal és precizitással építették fel. 1915-ben már 22 dohánygyár működött Nagy-Magyarország területén.⁹

3.2. A mai dohányjövédék intézményi előzményei

A 19. század vége és a II. világháború befejezése közti időszakban számos, a mai jövédéki szabályozáshoz hasonló, az adott esetben azzal szinte teljes mértékben megegyező intézkedést és jogintézményt találhatunk. Ilyenek például az adófelfüggesztés („feltételes adómentesség”)¹⁰ intézménye (kivitelhez, behozatalhoz és raktározási tevékenységhez kapcsolódóan),¹¹ adómentesség, adó-visszatérítés esetei,¹² az adóalany nyilvántartás-vezetési és elszámolási („leszámolási”) kötelezettségének részletes szabályozása,¹³ a jövédéki ellenőrzés fogalmának megjelenése és az ehhez kapcsolódó pénzügyi hatósági eljárás. Megjelennek továbbá az adóraktárak („szabad raktárak”); az adójegyek alkalmazása (banderoll); a jövédéki biztosíték jogintézménye; halasztott adófizetés lehetősége; a rendkívül szigorú szankciórendszer, illetve az objektív felelősség jogintézménye is.

A dohányjövédék teljes egyedárúságot jelent, ami azt jelenti, hogy mind a nyers dohány, mind pedig a dohánygyártmányok felett kizárólagos rendelkezési jog illeti meg az államot. Ezen kizárólagos jog folytán senkinek nem szabad az illetékes hatóság engedélye nélkül dohányművelni, dohányművelést tiltott módon készíteni, felhasználni vagy forgalomba hozni, illetve

8 Dohánymúzeum. Forrás: dohanymuzeum.hu/magyar-kiralyi-dohanyjovedek-tortenete (a letöltés ideje: 2016. 06. 20.)

9 Dohánymúzeum. Forrás: dohanymuzeum.hu/magyar-kiralyi-dohanyjovedek-tortenete (a letöltés ideje: 2016. 06. 20.)

10 Utasítás a Magyar Királyi Fogyasztási Adóhivatalok számára a fogyasztási adók beszedése és elszámolása, valamint ezen hivatalok szolgálati viszonya tárgyában, Magyar Királyi Államnyomda, Budapest, 1887, 71–72.

11 *Uo.*, 72–73.

12 *Uo.*, 78–79.

13 *Uo.*, 71–72; 75.

dohányt bármely célra – akár csak átszállítás végett is – külföldről behozni.¹⁴ Az állam jövedéki hozamát tulajdonképpen ebben az időszakban az üzemi haszon, a fogyasztási adó tétel (engedélyilleték), és a szivarhüvelyre és szivarkapapírra kivetett adótétel képezte. Ehhez adódtak hozzá – áttélesen – a behozatalhoz kapcsolódó vámok és a jövedéki kihágások során kiszabott szankciók, melyek helyenként a fogyasztási adó többszörösét tették ki. A dohányjövedék összetevőit három logikai egységre oszthatjuk: természet – „kikészítés” (elkészítés) – forgalmazás. A jogi szabályozás betartatása rendkívül szigorú szankciórendszer útján került érvényesítésre. Ezek részletes szabályai az alábbiakban foglalhatók össze:

Engedélyezés

A termelés engedélyezésére a pénzügyi hatóságtól azon személyek voltak jogosultak, akik megfeleltek a szigorú személyi, időbeli, tárgyi, garanciális feltételeknek, korlátozó rendelkezéseknek.¹⁵ A dohány termesztése a kincstár számára – vagy kiviteli céllal, külön engedély mellett – történt, így ahhoz *beszolgáltatási kötelezettség* társult. A dohánytermesztés éves határideje az adott tárgyév június 30-ig tartott. Az engedélyesek a dohánynövény előkészítését (szárítását, összekötözését) követően kötelesek voltak azt beszolgáltatni a dohánybevéltési bizottságokhoz.

Előállítás

A dohány élvezeti cikként történő feldolgozása kizárólagos állami monopólium tárgyát képezte. Tilos volt tehát a dohánynövényt akár ipari, akár magáncéllal feldolgozni, dohánygyártmányt előállítani. Tilos volt továbbá az illetékes hatóság engedélye nélkül dohánygyártmány előállítására alkalmas eszközöket – akár belföldről, akár külföldről – beszerezni, birtokolni, készíteni. Tilos volt mindemellett dohánygyártmányok csomagolására, felszerelésére (kiszerezésére) és a szivarkák készítésére használt nyomtatványok és hüvelyek külföldről való beszerzése, valamint szivarkáknak díjazás fejében, vagy bármely más módon történő készítése, készíttetése.¹⁶

Kereskedelem

A dohánynagy- és kiskereskedelem kizárólag az illetékes pénzügyi hatóság engedélye birtokában, az engedélyben foglalt szigorú követelmények maradéktalan betartása mellett történhetett. Az engedély megléte esetén az értékesítés joga kizárólag az engedélyben meghatározott területre és csupán az engedélyben felsorolt termékkör forgalmazására korlátozódott. A dohányárus a kincstár bizományosának számított, és tevékenysége során a szabályoknak és utasításoknak minden tekintetben megfelelni tartozott.¹⁷ A bizományos jogviszonyt mindkét fél 3 hónapos felmondási idővel mondhatta fel. A pénzügyi hatóság által

14 TAKÁCS György: *Közadózásunk* (jelen esetben pénzügyi jogi ismeretek, magyarázatok), Magyar Magánalkalmazottak Szabad Szakszervezetének Kiadása, Budapest, 1946, 176.

15 TAKÁCS: *i. m.*, 176–177.

16 *Uo.*, 178.

17 *Uo.*, 178.

felmondott bizományosi szerződés esetén kártalanítás nem járt. Az üzlet vezetését kizárólag az engedélyben megnevezett személy végezhetette, bérbe adni, átengedni, vagy másra rábízni nem lehetett. A kiskereskedelmi egységek, trafikok mellett a korabeli jogi szabályozás – a mai szabályozáshoz képest liberálisabb módon – lehetőséget biztosított a szálláshelyek és vendéglátóipari egységek számára is arra, hogy dohányárut értékesítsenek: a szállodák, vendéglők és kávéházak üzemeltetői engedély birtokában az erre kijelölt helyen és az előre bejelentett értékesítéssel megbízott személyek útján gyakorolhatták a fogyasztók dohánytermékekkel történő kiszolgálását.¹⁸

A korabeli dohánykereskedők típusai voltak¹⁹ a *teljes értékesítési jogosítvánnyal rendelkező árusok* (mai értelemben nagykereskedők); a mai importőrnek megfelelő *kereskedők*, akik más országokból szerezhettek be dohányárut; az ún. „*kizárólagos kisárusok*”, vagyis a mai értelemben vett kiskereskedők általában a belföldön forgalomban lévő dohánytermékek forgalmazására voltak jogosultak. Kivételes esetekben – külön engedély birtokában – értékesíthettek különleges fajtájú, márkájú dohánytermékeket is. Az ún. „*korlátlan kisárusok*” fő profilja az volt, hogy más termékeket árultak (pl. szatócsüzetek, papírkereskedők), de engedély birtokában mellette – járulékos jelleggel – kizárólag fogyasztók számára értékesíthettek dohánytermékeket is. Az utolsó kategóriába az ún. „*korlátolt kisárusok*”, vagyis a fentebb említett vendéglátók tartoztak (kávéházak, szállodák).

*Szivarhüvely- és szivarkapapír-adó*²⁰

A szivarhüvely- és szivarkapapír-adó tárgyát képezte a belföldön előállított, valamint külföldről behozott bármely szivarhüvely, illetve fogyasztásra már elkészített (összevágott) szivarkapapír. Nem képezte viszont adó tárgyát a fogyasztási célokra még nem előkészített szivarkapapír (ívekben, tekercsben, behengerelve). Az adó alanya fő szabály szerint a vállalkozó volt, jövedéki kihágás esetén pedig az üzletvezető, mindazonáltal a korabeli szabályozás is ismerte a mögöttes felelősség elvét, mert a kihágások (törvénysértések) elkövetése esetén az üzletvezető volt ugyan a felelős, de a „vállalkozó közvetlen szavatossága” mellett. Az adót dobozonként (hüvely esetében), illetve csomagonként (cigarettapapír esetén) kellett leróni. A korabeli jogszabály meghatározta a cigaretta és szivarka esetén is a kiszerezési egységeket és az ezen tételekhez kapcsolt adómértékeket is.

*Adóügyi jelzések (adójegy)*²¹ alkalmazása

Az adólerovás módja az adójegy (banderoll)²² alkalmazása volt. A részletes leírása szerint kilenc centiméter hosszú, másfél centiméter széles, vízjeles, rajzzal ellátott papírselet,

18 *Uo.*, 179.

19 *Uo.*, 179.

20 *Uo.*, 150.

21 Az adójegy fő funkciója – a mai szabályozással megegyező módon – abban áll, hogy a jövedéki termékre történő felragasztással egyfelől tanúsítja, hogy az adott termék a hatályos jogszabályok szerint került szabadforgalomba (akár belföldi előállítás, vagy import útján), illetőleg mindemellett azt is igazolja, hogy a konkrét termék vonatkozásában a hatályos adók maradéktalanul megfizetésre kerültek.

22 TAKÁCS: *i. m.*, 151.

melyet az alkalmazása során úgy kellett a dobozokra, illetve a csomagokra felhelyezni, hogy annak felszakítása nélkül a szivarhüvelyt, vagy papírt sérülésmentesen ne lehessen kivenni. Az adójegy érvényesítése a vállalkozó pecsétlenyomatának alkalmazásával történt, vagyis az adójegyet „értéktelenítési jellel” kellett ellátni. A jellel ellátott adójegy alapján tudta azonosítani a korabeli pénzügyi hatóság a felhasznált adójeggyel ellátott dohánygyártmányért felelős vállalkozás kilétét.

Adófizetési kötelezettség, adófizetési halasztás lehetősége, biztosíték nyújtása

Azonnal beállt az adófizetési kötelezettség az előállított szivarhüvely és szivarkapapír után, amint azok elhagyják az előállítását végző gyártelep helyszínét. Ugyanez a helyzet a külföldi előállítású dohányipari papír behozatala (importja) esetén is. Mind az elszállítás (gyártelepről történő kitárolás), mind pedig az országba történő behozatal előtt a dohánygyártmányra fel kell ragasztani az adójegyet. A szivarhüvellyel, illetőleg szivarkapapír előállításával foglalkozó belföldi ipartelep vállalkozója két hónapra haladékokat kaphatott a beszerzett adójegyek utáni adó megfizetésére, amennyiben az ilyen módon keletkező adókockázat fedezeteként biztosítékot nyújtott.

Szankciórendszer

A jövedéki törvénysértéseket („kihágásokat”) rendkívül szigorú, helyenként még a mai szabályozásnál is súlyosabb szankciókkal sújtották, az alábbiak szerint: „A jövedéki kihágás miatt az engedélyilleték ½–2-szeres büntetése alá esik, aki kincstári raktárból származó, vagy külföldről szabályszerűen behozott dohányt tilalmasan feldolgoz, birtokol, forgalomba hoz, vagy egyéb úton beszerzett dohánytermékkel kifejtett tiltott művelet, továbbá nyilvános helyen való tiltott árusítás, vagy a dohányáruval való házalás esetén a büntetése az engedélyilleték 2–4-szeres összege. A dohánytermék csempészete, az engedélyilletéknek 5–10-szeres, enyhébb esetekben kétszeres büntetése alá esik.”²³

A szabályozás több kisebb-nagyobb büntetéstételt állapított meg a különféle súlyú és fajtájú törvénysértésekre, melyek közül kiemelendők voltak az alábbi jogsértő cselekmények: tiltott területen vagy tiltott módon történő termelés; szabályellenes kezelés; meg nem engedett helyen vagy módon történő árusítás; a dohány iparszerű gyártására szolgáló eszközök külföldről történő behozatala, előállítása, birtoklása, vagy áruba bocsátása; a dohánynak mások (vagyis nem az állam) számára – ellenérték fejében – történő feldolgozása.

A szivarhüvellyel és szivarkapapírral történt visszaélés jogkövetkezményei között kiemelést érdemel a mai jövedéki szabályozásnál is súlyosabb mértékű szankciót meghatározó korabeli rendelkezés, mely szerint: „A jövedéki kihágási eljárás következményein kívül a veszélyeztetett adó 4–8-szoros összegének büntetése alá esik az, aki a kincstár megkárosítása céljából elvonja az adózás alól a dohányterméket, aki adóköteles anyagot adójegy nélkül, vagy hamis, hamisított adójeggyel ellátva elszállít, magához vesz, megőrzi, elhasznál, bármiképpen forgalomba hoz.”²⁴

²³ *Uo.*, 180.

²⁴ *Uo.*, 152.

3.3. A két világháború közötti időszak jellegzetességei

A két világháború közti szakasz nem hozott lényegi változásokat a jövedéki szabályozásban. Az I. világháború alatt a dohánytermelés visszafejlődött, a termelők a jobban jövedelmező gabonatermelésre tértek át. A dohánybeváltási árak emelésével, a dohánykertészek katonai szolgálat alóli mentesítésével sem lehetett megfelelő eredményt elérni. Az állam 1924-ben kamatmentes hitel nyújtásával segítette a dohánytermelőket. A dohánypajták kijavításához holdanként 160 pengőt 3 évi törlesztésre, új pajta építésére holdanként 600 pengőt 10 évi törlesztésre, kamatmentes előlegként biztosítottak. A kölcsönök hatására a dohánytermő terület 1925-ben 29 000 kat. holdra, 1926-ban 41 000 kat. holdra növekedett. Az értékesítési lehetőség csökkenése miatt nagy készlet halmozódott fel, a túltermelés megszüntetésére a beváltási árakat 30-35%-kal leszállították. A dohánytermelés jövedelmezőségének biztosítása és fokozása érdekében az 1934 és 1944 év közötti időszakban minden évben emelésre kerültek a beváltási árak.²⁵

4. A DOHÁNYJÖVEDÉK HÁTTÉRBE SZORULÁSA: SZOCIALISTA TERMELÉSI VISZONYOK KIALAKULÁSA

A II. világháború után a dohánytermelés rövid időn belül talpra állt, 1946-ban már 26 000 kat. holdon termeltek dohányt. A földreform előtt rendes és rendkívüli előleg volt biztosítva. A rendes előlegre minden dohánytermelő igényt tarthatott, ami állt a holdpénzből és a zsinórpénzből,²⁶ a rendkívüli előlegre a nagytermelők formálhattak jogot. A földreform után a különbség megszűnt. A dohánykertészekre külön jogszabály vonatkozott, amely tartalmazta a szerződés feltételeit, képzésük formáját. A II. világháború utáni időszakban a nagyüzemek létrehozásával a dohánytermelés helyzete különböző változásokon ment keresztül. A dohánytermelés szinte kizárólagosan a nagyüzemek integrálásával valósult meg. A gépi munkák jelentős részét a nagyüzem, a kézi munkát az egyének, családok végezték. A dohánytermelés korszerűsítéséhez szükséges gépek, eszközök alkalmazása az 1971–72-es években kezdődött meg. A szocialista kormányzat döntése alapján a dohánytermelés komplex fejlesztésére központi intézkedések léptek életbe. A speciális dohányművelő és betakarító gépek beszerzéséhez az állam jelentős támogatást adott, hiszen az állami kézben lévő dohányipari vállalatok bevételei az állami kincstárat illették. Ebben az időszakban klasszikus értelemben vett dohányjövedékről, jövedéki adóztatásról nem beszélhetünk.

A rendszerváltás előtt a dohánytermékek adóztatása kevésbé volt differenciált és összetett, hiszen a dohány-előállítás- és -kereskedelem állami vállalatok kezében volt, így az azokból származó jövedelem közvetlenül az állami költségvetésbe került. 1986 óta

25 PÉNZES László: *A dohánytermelésének története*. Forrás: www.madosz.hu/article/view?id=521 (a letöltés ideje: 2016. 06. 23.)

26 A holdpénz a dohánytermő területhez kapcsolódó állami előleg, míg a zsinórpénz pedig a beszolgáltatott szárított dohány után fizetett állami előleg volt. Előbbi összegének alapját a dohányművelésnek alávetett földterület nagysága, míg utóbbi esetén a beszolgáltatott szárított dohány mennyisége képezte.

a dohánytermékeket fogyasztási adó terhelte, ami a központilag megállapított termelői ár és a központilag meghatározott fogyasztói ár közötti különbségnek felelt meg. 1986-ban a dohánytermékeket terhelő fogyasztási adó összege az ár 64-65%-ának felelt meg. 1987-től a fogyasztási adót egy tisztán a mai specifikus komponensnek megfelelő adótípus jelentette.

5. A DOHÁNYJÖVEDÉK VISSZATÉRÉSE ÉS FEJLŐDÉSE

A rendszerváltás fokozatosan „rehabilitálta” a jövedéki szabályozást és intézményrendszert. 1991-ben a dohánygyártmányokat sújtó tételes, vagyis a termék mennyisége után fizetendő fogyasztási adó kiegészült egy másik adókomponenssel, az értékarányos (ad valorem) adóval. Ez az összetétel a mai napig nem változott. A rendszerváltás óta eltelt időszakban a dohánytermékekre kirótt adók típusai nem változtak, de mértékük igen, gyakran évente többször is. A jövedéki adóra való 1998-as áttérés együtt járt a cigaretta fogyasztói árának egységesítésével: a cigaretta csak egy bizonyos adott áron értékesíthető, függetlenül az értékesítési helyétől. A rendszerváltást követően a jövedéki szabályozás újraeledésével a dohánygyártmányok ismét fontos szerepet töltenek be a költségvetési bevételek biztosítása szempontjából, hiszen az ásványolajtermékek után a második legnagyobb jövedéki adóbevételeket biztosítják.²⁷

Az európai uniós csatlakozásunk napján, 2004. május 1-jén lépett hatályba a jelenleg is hatályos jövedéki törvényünk, a 2003. évi CXXVII. törvény (továbbiakban: Jöt.). A törvény XV. fejezetében található meg a dohánygyártmányokra vonatkozó rendelkezéseket. A végrehajtására vonatkozó szabályokat a 8/2004. (III. 10.) PM rendeletben rögzítették. Az adójegyek vonatkozásában a legfontosabb jogszabály a 14/1998. (IV. 30.) PM rendelet, amely az adójegyek igénylésére, visszavételére és alkalmazására vonatkozó részletes szabályokat tartalmazza. A hatályos jövedéki törvényünk magában foglalja az egyes jövedéki termékekre vonatkozó uniós irányelvek rendelkezéseit is. A dohánygyártmányok tekintetében a legfontosabb uniós jogszabályok és azok rendelkezései az alábbiakban foglalhatók össze:

- A Tanács 2008/118/EK irányelve általános rendelkezéseket állapít meg a jövedéki adóra vonatkozóan. Meghatározza, hogy a 95/59/EK, a 92/79/EGK és a 92/80/EGK irányelvek hatálya alá tartozó dohánygyártmányok jövedéki termékek, és a fogyasztásukat közvetett vagy közvetlen módon jövedéki adó terheli. Az irányelv lehetővé teszi, hogy a tagállamok a szabadforgalomba bocsátott jövedéki termékeket – az adózás szempontjából releváns – adóügyi jelzéssel lássák el (adójegy) azzal a kikötéssel, hogy ez nem akadályozhatja a Közösségen belüli kereskedelmet, és nem ütközhet a kettős adóztatás tilalmának elvébe. Meghatározza az adóraktár fogalmát, továbbá azt is, hogy az adó beszedése érdekében szükséges ezeknek a létesítményeknek az ellenőrzése. Ennek megkönnyítése érdekében megszabja azt is, hogy az adóraktári tevékenység folytatásához az adott tagállam illetékes hatósága által kiadott engedély szükséges.

²⁷ 2015. évben a jövedékből származó bevételek (mindösszesen 913 milliárd forint) 28%-át, mintegy 255 milliárd forint összeget tett ki a dohánygyártmányok után a központi költségvetésbe befizetett jövedéki adó. Forrás: www.parlament.hu/irom40/04730/adatok/fejezetek/42.pdf

- A Tanács 2011-ben a fentebb említett három irányelv egységes szerkezetbe foglalásával létrehozta a dohánygyártmányokra alkalmazott jövedéki adó szerkezetéről és adókulcsáról rendelkező 2011/64/EU irányelvet. Az új irányelv rendelkezik többek között a dohánygyártmányok adóügyi értelemben vett termék meghatározásáról, a tételes és százalékos jövedéki adójáról, a minimum jövedéki adójáról, illetve a cigaretták hosszáról.
- A Jöt. törvényi szabályozása alapján a dohánygyártmányok meghatározásával összefüggésben megkülönböztethetünk adóügyi értelemben vett dohánygyártmányokat és egyéb dohánygyártmányokat. Az egyéb kategóriába tartoznak például az úgynevezett füst nélküli dohánytermékek, amelyek lehetnek rágásra és tüsszentésre szolgáló, illetve szájon át fogyasztandó dohánytermékek. Adóügyi szempontból a Jöt.-béli szabályozás bír relevanciával, így arra fókuszálva megállapítható, hogy adójogi értelemben véve – szinkronban a Tanács 2011/64/EU irányelvével – dohánygyártmánynak minősül a szivar, szivarka, cigaretta és a fogyasztási dohány, mely még két további altípusra bontható: A finomra vágott fogyasztási dohányra és az egyéb fogyasztási dohányra. A dohánygyártmányok jelenlegi szabályozásának részletes taglalására ezen tanulmány keretei között nem kívánok kitérni.²⁸

6. KONKLÚZIO

Összegzésként megállapítható, hogy a dohányjövedék a középkortól napjainkig jelentős fejlődésen ment keresztül. A magyar szabályozás gyökerei – hazánk történelmi és földrajzi adottságai okán – az osztrák szabályozáson alapulnak, abból fejlődtek ki. „Tisztán” hazai szabályozásról éppen ezért csupán a kiegyezést követően beszélhetünk. A 19. század utolsó harmada és a szocialista tervgazdálkodás megjelenése között már egy fejlett, a mai szabályozás alapjait, jogintézményeit magában foglaló, részletgazdag jogi szabályozást találunk, tanulmányom jelentős része ennek bemutatására fókuszált. A két világháborút követő évtizedekben a szocialista tervutasításos rendszernek köszönhetően ideiglenesen eltűnt a dohányjövedék, és úgy általában a jövedéki adó. A rendszerváltás hajnalán fogyasztási adó terhelte a jövedéki termékeket, majd a rendszerváltást követő jogi szabályozás egészen hazánk 2004. május 1-jei uniós csatlakozásáig fokozatosan átvette és beépítette szabályanyagába az Európai Unió jövedéki irányelveit, jogintézményeit, adóztatási szabályait. Az uniós szabályanyag azonban a 19. századi szabályozással szerves összefüggést mutat. A modern kor jövedéki szabályozásának legfőbb kritériumait, alapjait – amely a jövedéki termékek előállításának, behozatalának szigorú állami kontrollját, valamint a szabad forgalomba hozatalához kapcsolódó adófizetési kötelezettségét jelenti – már több mint 100 évvel annak gyakorlati megvalósulása előtt tisztán vizionálta Kautz Gyula. Előremutató gondolatai, meglátásai a dohányjövedék fejlődése során (is) a gyakorlati élet részévé váltak.

²⁸ A dohánygyártmányok jelenkori szabályozásának részletes elemzését lásd: POTOCZKI Zoltán: *A dohánygyártmány jövedéki szabályozásának aktualitásai = Az adó- és vámszolgálatok aktuális kihívásai*, szerk. ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSKY Ágnes, SZABÓ Andrea, Magyar Rendészettudományi Társaság, Budapest, 2015, 197–215.

„...maga a tulajdonképpeni dohánymonopol rendszer, mely a kizáró nyerstermelést, a monopolistikai átalakítást (gyártás utjáni készíttetést), meg az adót tulajdonkép megállapító egyedárui forgalmazást foglalja magában (...) nemzetgazdasági tekintetben is sok országra nézve (...) életfontosságú ipar- és termelési ág monopolistikai kezelés által módfelett lankasztik: (...) egy más s ésszerűbb megadóztatási módszer felállítása, magának az államnak éppúgy mint a nemzetgazdaságnak érdekében fekszik. – E módozat tekintetében (...) egy a dohány-fogyasztásra, azután a dohány-előállításra kivetendő adó volna foganatbaveendő...”²⁹

29 KAUTZ Gyula: *A nemzetgazdaság és pénzügytan, tekintettel a gyakorlati iparéletre és a fensőbb tanulmány szükségére*, Pest, 1863, 559.

7. BIBLIOGRÁFIA

1. KAUTZ Gyula: *A nemzetgazdaság és pénzügytan, tekintettel a gyakorlati iparéleltre és a fensőbb tanulmány szükségéire*, Pest, 1863.
2. KOHÚT Sára: *A dohánymonopólium előzménytörténete Magyarországon*, doktori disszertáció, 2016.
3. POTOCZKI Zoltán: *A dohánygyártmány jövedéki szabályozásának aktualitásai = Az adó- és vámsholgyálatok aktuális kihívásai*, szerk. ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSZKY Ágnes, SZABÓ Andrea, Magyar Rendészettudományi Társaság, Budapest, 2015.
4. SIMON Zoltán, POZSGAI Zoltán, KIS Judit, BOROS Sándor: *Az adózás rövid története = Jövedék Alapok I.*, szerk. SZABÓ Zsolt, Lónyay Menyhért Szakkönyvtár, VIVA Média, Budapest, 2006.
5. Utasítás a Magyar Királyi Fogyasztási Adóhivatalok számára a fogyasztási adók beszédése és elszámolása, valamint ezen hivatalok szolgálati viszonya tárgyában, Magyar Királyi Államnyomda, Budapest, 1887.
6. TAKÁCS György: *Közádózásunk* (jelen esetben pénzügyi jogi ismeretek, magyarázatok), Magyar Magánalkalmazottak Szabad Szakszervezetének Kiadása, Budapest, 1946.
7. PÉNZES László: *A dohánytermelésének története*. Forrás: www.madosz.hu/article/view?id=521 (a letöltés ideje: 2016. 06. 23.)
8. www.parlament.hu/irom40/04730/adatok/fejezetek/42.pdf
9. Az Európai Tanács 2008/118/EK 95/59/EK, a 92/79/EGK és a 92/80/EGK és a 2011/64/EU irányelvei
10. 2003. évi CXXVII. törvény
11. 8/2004. (III. 10.) PM rendelet
12. 14/1998. (IV. 30.) PM rendelet

Dr. Potoczki Zoltán (potozoli@gmail.com): pénzügyőr alezredes, tanársegéd. 1974. szeptember 24-én született Miskolcon. 1998-ban, illetve 2000-ben vette kézbe politológus oklevelét, illetve jogi diplomáját, melyeket a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán, illetve Állam- és Jogtudományi Karán szerzett. 2000-ben a Vám- és Pénzügyőrségnél helyezkedett el, munkáját azóta is ott – illetőleg annak jogutódjánál: a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál – végzi, különböző beosztásokban. 2004 novemberétől a Rendőrtisztai Főiskola, 2012. január 1-től pedig annak jogutódja, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Vám- és Pénzügyőri Tanszékének főállású oktatója. Kutatási területe a jövedéki adójoggal kapcsolatos szabályozást érinti. Tagja a Magyar Rendészettudományi Társaságnak. Publikációinak száma 12, illetve társszerzője 2 főiskolai/egyetemi jegyzetnek.